

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Фроленкової Надії Олександрівни на тему **«Науково-методичне забезпечення змісту дошкільної освіти в Україні (друга половина ХХ – початок ХХІ століття)»**, подану на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

В умовах модернізації змісту освіти в Українській державі докорінно змінюється ситуація в системі дошкільної освіти, особливо гостро це відчувається у процесі інтеграції України в Європейський освітній простір, перехід на міжнародні освітні стандарти, які стосуються і дошкілля. У цьому аспекті постає необхідність розгляду навчання і виховання дитини у контексті цивілізаційних процесів, парадигмі дитиноцентризму, враховуючи кращі надбання педагогічної думки минулого. Особливим періодом, багатим на привнесення в освітній процес ідей добра, людськості, духовності, патріотизму, моральності та гуманізму, сповненим різноманітними перетвореннями як у суспільному устрої так і в освіті, в тому числі і дошкільній, є період другої половини ХХ – початку ХХІ століття.

Про важливість дошкільного віку в житті людини, а відтак і актуальність піднятої проблеми красномовно свідчать слова В.О. Сухомлинського «Людина починається в дитинстві», роки життєдіяльності якого припадають на досліджуваний період. Адже, дитячий вік – це вік особливий і унікальний з притаманними йому сприйняттям світу, допитливістю, загадковістю, таємницями і мріями, і від того хто поведе дитину по стежині знань, закладе морально-духовні начала, посіє у душу і серце людські якості (добро, любов, повагу, співчуття тощо) такою сформується людина як особистість. Тобто значення дитинства у житті людини, а звідси і процесу навчання і виховання, який безпосередньо залежить від науково-методичного забезпечення дошкільної освіти є безперечним.

Отже, тема дисертаційного дослідження Н.О. Фроленкової, яке спрямоване на пошук нових шляхів підвищення якості дошкільної освіти, вдосконалення науково-методичного забезпечення є конче актуальною, має практичне і теоретичне значення, а досліджуваний період є досить привабливим у цьому плані.

У роботі чітко визначені методи дослідження: теоретичний аналіз, історико-хронологічний, порівняльно-зіставний, системно-структурний, проблемно-цільовий і порівняльний, ретроспективний аналіз, контент-аналіз,

кожний з яких не тільки обґрунтовано з якою метою використовувався, а й доведено його доцільність.

Зважаючи на вимоги, які висуваються до дисертаційних робіт з історико-педагогічної проблематики, хотіли б відзначити логічне обґрунтування хронологічних рамок дослідження.

Не викликає заперечень наукова новизна дослідження, яка, зокрема, зумовлюється тим, що дисертантка уперше на основі комплексного історико-хронологічного аналізу дошкільного виховання України схарактеризувала чинне науково-методичне забезпечення та виокремила в його структурі низку компонентів: законодавчий і нормативно-правовий (закони, укази, постанови, накази, листи, розпорядження), програмно-методичний (програми й методичні посібники, рекомендації, навчально-методичні комплекти, фахові періодичні видання); означила чинники еволюції науково-методичного забезпечення; систематизувала підходи до укладання програмно-методичного забезпечення дошкільної освіти (від 50-х років ХХ століття, коли були відсутні єдині, науково й концептуально обґрунтовані засади програмотворення, до пролонгування чинних програм згідно з принципом наступності за особистісно орієнтованим, діяльнісним та компетентнісним напрямками реалізації); довела, що мета і зміст дошкільної освіти наприкінці 90-х років ХХ століття й до сьогодні об'єктивно детерміновані концептуальними орієнтирами: стратегією розвитку освіти загалом й дошкільної зокрема в Державній національній програмі «Освіта (Україна ХХІ століття)»; створенням методичного забезпечення; комплексним та інтегрованим підходами до навчально-виховних завдань; цілісним впливом на особистість; системним підходом до педагогічного процесу.

Розглядаючи науково-методичне забезпечення змісту дошкільної освіти в Україні як складний і суперечливий неперервний процес, що відбувався під впливом глобальних культурно-освітніх перетворень, дисертанткою цілком правомірно визначені чинники еволюції науково-методичного забезпечення змісту дошкільної освіти України в радянський і пострадянський періоди, такі як: активізація створення новітніх концепцій дошкільного виховання; трансформування освітніх послуг дошкільних закладів кінця 1990-х років у платні без диференціації їхньої якості та механізмів розрахунку обсягу й вартості; невідповідність фінансування освіти нормам, які передбачалися в радянський період, за відсутності нових норм; не враховувалася фінансова спроможність батьків; не було реалізовано досвід розвинених європейських

країн із змішаним типом фінансування дошкільних закладів в Україні. У наслідок цього виникла потреба у новому соціальному замовленні у сфері дошкільної освіти (С. 193).

Заслужують на увагу виокремленні дисертанткою параметри для аналізу програмного забезпечення, які включають: концепцію програми, її засадничі положення (завдання навчання, виховання, розвитку); принципи побудови, структуру і логіку єдності основних компонентів; особливості програми, відмінні ознаки з нині чинними; сприйнятливість до альтернатив; синтез ідей вітчизняної та зарубіжної педагогіки та ін., що уможливило Н.О. Фроленковій повніше розкрити проблему дослідження.

Здійснений аналіз програмного забезпечення дозволив дисертантці виокремити шляхи вдосконалення науково-методичного забезпечення змісту сучасної дошкільної освіти, адже модернізувати її можливо враховуючи позитивний досвід і надбання попередніх періодів. Як зазначає дисертантка, «після розпаду СРСР Україна отримала досить ефективну, хоч і надто заідеологізовану систему дошкільного виховання, яке, за оцінками вчених і практиків, було одним із найкращих у пострадянському просторі. ...За період від 1991 р. – до кінця століття дошкільля зазнало кардинальних змін, причому і в позитивному, і негативному вимірах. Відповідно в перші десятиліття ХХІ століття дошкільля все ще перебувало на етапі довготривалої трансформації» (С. 20).

До здобутків дисертаційної роботи слід віднести й здійснений Н.О. Фроленковою дефінітивно-смісловий аналіз, що уможливив виявити та розвинути основні поняття предмета дослідження: «зміст дошкільної освіти», «якість дошкільної освіти», «науково-методичне забезпечення», «програмно-методичне забезпечення», «освітня програма» та ін., що досить рідко зустрічається в історико-педагогічних дослідженнях. Адже, як слушно зауважує дисертантка, «становлення і розвиток будь-якої галузі освіти завжди супроводжується процесом формування її теорії та понятійного апарату».

Інструментом дослідження науково-методичного забезпечення змісту дошкільної освіти в Україні протягом заявленого періоду стала розроблена дисертанткою структурно-логічна схема науково-методичного забезпечення змісту дошкільної освіти України, що охоплює такі взаємопов'язані складові: законодавче та нормативно-правове забезпечення, мету, завдання, організаційні форми роботи з дітьми різних вікових груп, методи і прийоми, засоби, умови, діагностичні карти, програмно-методичне забезпечення, що включає навчальні видання для педагогів та навчальні видання для спільної

роботи педагогів з дітьми. Варто зазначити, що науково-методичне забезпечення змісту дошкільної освіти України розглянуто дисертанткою з позиції єдності та цілісності його компонентів (С. 30).

Вдалим і цінним внеском у педагогічну науку є структурування змісту освітніх програм для дитячих садків другої половини ХХ століття (С. 68-71).

Розкриваючи проблему оновлення змісту дошкільної освіти кінця ХХ – початку ХХІ століття, дисертантка цілком слушно зауважує, що у цей час простежуються тенденції щодо деполітизації та набуття національної та регіональної спрямованості науково-методичного забезпечення змісту дошкільної освіти, демократичності, динамічності та інтегративності, які вирізняються проєктивністю, визначаючи його напрями не лише на сучасному етапі, а й на перспективу. Відбувається перехід від традиційної освітньої моделі до особистісно орієнтованої, в основу якої покладені ідеї дитиноцентризму. Відтак і освітні програми, на думку Н.О. Фроленкової, постають як «індивідуальний освітній маршрут дитини», мають базуватися на «знаннях про особистісні особливості дитини з усіма лише їй притаманними характеристиками», що є механізмом реалізації її прав, прояву її внутрішньої свободи (підрозділ 2.1).

До позитивних моментів роботи слід віднести використаний дисертанткою якісно-кількісний метод – контент-аналіз, в основу процедури якого було покладено 5 етапів (відбір наукових джерел; проведення вибіркової сукупності джерел шляхом зіставлення обраних категорій і змістом їх загальної сукупності; виокремлення п'яти стійких структурних компонентів поняття «освітня програма», що розкривають сутність категорії та її категорійні ознаки: родовий, дидактично-категорійний, компонент спрямованості на вікові та індивідуальні особливості, компонент результату; квантифікаційна обробка вибіркової сукупності визначень; інтерпретація результатів контент-аналізу відповідно до визначених компонентів).

Заслуговує на увагу здійснений дисертанткою аналіз програм для дошкільних навчальних закладів України початку ХХІ століття з точки зору їхньої структури та компонентів: цільового, змістового, технологічного, діагностичного, організаційно-педагогічного. Освітня програма розглядається нею як чинник оптимізації освітнього процесу з визначеними цілями і функціями, структурою і методами, критеріями ефективності, прогнозуванням перспектив розвитку.

До здобутків дисертації відносимо й те, що дисертанткою визначено особливості програмно-методичного забезпечення наприкінці ХХ – першого десятиріччя ХХІ століття, до яких вона відносить: наукове обґрунтування концептуальних засад оновлення змісту дошкільної галузі (пошуки та обґрунтування нових методів і педагогічних технологій, перехід до особистісно орієнтованої моделі дошкільної освіти); модернізація дошкільної освіти (укладання програм із інваріантною та варіативною складовими; конкретизація і збагачення засадничих принципів; структурування програм за єдиними держаними вимогами; інтегрування інноваційних технологій у зміст програм; упровадження педагогічних діагностик як обов'язкових у структурних компонентах програм); оновлення науково-методичного забезпечення змісту дошкільної освіти (деполітизація, національна й регіональна спрямованість науково-методичного забезпечення; диференційований та інтегрований підходи до його структурування) (С. 194).

Особливий інтерес становить третій розділ дисертації, приурочений розкриттю шляхів удосконалення змісту дошкільної освіти, висвітленню впливу пошуково-дослідної діяльності вітчизняних учених на удосконалення змісту дошкільної освіти та його науково-методичного забезпечення, забезпеченню інтегрування зарубіжних педагогічних технологій у зміст дошкільної освіти України, обґрунтування організаційно-педагогічних умов переходу дошкільних навчальних закладів України до діяльності у нових соціокультурних умовах.

Позитивної оцінки заслуговує практичне значення дослідження, адже одержані дисертанткою результати включено до робочих програм курсів «Історія дошкільної педагогіки України», «Дошкільна педагогіка», «Вступ до спеціальності»; нею розроблено елективний курс «Дошкільна освіта України: проблеми, пошуки, знахідки і перспективи» для студентів і педагогів-практиків про актуальні проблеми програмотворення та його перспективи в умовах євроінтеграційних процесів.

Окремо хотілося б виділити напрацювання дисертантки у вигляді додатків, в яких узагальнено результати її наукового пошуку і побажати видати їх як навчальний посібник в таблицях та схемах, який буде користуватися попитом серед викладачів та студентів ВПНЗ України.

Публікації автора та автореферат повністю відображають основні положення й висновки дисертації, які викладено у 21 науковій праці, з-поміж них 10 – у наукових фахових виданнях України, 1 – у зарубіжному виданні, 6 – наукових статей, 4 – тези доповідей у збірниках матеріалів конференцій.

Зміст, результати роботи, основні висновки, викладені в авторефераті, відповідають і повністю відображають основні положення дисертації.

Загальна оцінка дисертаційної роботи є позитивною.

Даючи в цілому високу оцінку дослідженню, хотіли б висловити деякі побажання дискусійного характеру:

1. У джерельній базі (С. 8) фактологічний матеріал дисертації становить не лише перелік архівів, але й обов'язково вказуються номери і назви фондів з якими працював автор. Окремою групою джерел подаються перелік періодичних видань, документи уряду УРСР та СРСР у галузі освіти, що торкаються досліджуваної проблеми.

Дисертаційне дослідження виграло б якби дисертанткою було опрацьовано фонди Російської державної бібліотеки та архівні матеріали органів влади у м. Москва, адже у досліджуваний період Україна перебувала у складі СРСР.

2. У науковому апараті необхідно було вказати «Територіальні межі дослідження», адже Україна до проголошення незалежності охоплювала територію Української РСР у складі СРСР відповідно до адміністративно-територіального поділу, а «Достовірність результатів дослідження» не є обов'язковим елементом.

3. Підрозділ 1.1. «Історіографія та джерела наукового дослідження» слабує на безособовість, у ньому мали б прозвучати прізвища науковців, висвітлено на основі історіографічного аналізу проблеми у хронологічній послідовності процес розвитку досліджень науково-методичного забезпечення змісту дошкільної освіти в Україні другої половини ХХ – початку ХХІ століття та здійснено його періодизацію, а в межах періодів виділено етапи. Адже, історіографічний аналіз дозволяє виявити ті аспекти, які вже набули всебічного опрацювання і потребували лише врахування у процесі дослідницьких пошуків, а також ті, які до цього часу розглядалися лише побічно, але відіграють важливу роль для більш повного розкриття заявленої теми.

4. Здійснена періодизація мала б знайти відображення у науковій новизні та п.1 Висновків відповідно до першого завдання дослідження. Збагатили б п. 1 Висновків і презентовані автором імена і прізвища науковців у працях, яких відображена піднята проблема. Адже, такий стиль викладу здобутих результатів дещо збіднює враження від досягнутого.

5. У підрозділі 1.2 бажано було б подати смисловий аналіз термінів, які були у науковому вжитку у другій половині ХХ століття.

6. У списку використаних джерел архівні матеріали подаються, як правило, окремою групою у кінці списку з обов'язковим зазначенням повної назви архівів, номерів фондів та їх назв, номерів описів, номерів справ та їх назв, дати та кількості аркушів. (Див.: Майборода В.К. Методика підготовки й оформлення рукопису та автореферату дисертації: навчальний посібник; видання третє, змінене та доповнене / за ред. В.І. Лугового, доктора педагогічних наук, професора, академіка НАПН України. – Чернігів: ЧНПУ імені Т.Г. Шевченка, 2012. – 228 с.).

Викладені зауваження та побажання не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи, яка є самостійним завершеним дослідженням, а отримані результати роблять вагомий внесок у загальну педагогіку та історію педагогіки.

Актуальність теми, самостійність і завершеність здійсненого дослідження, наукова новизна, теоретична і практична значущість одержаних результатів дають змогу зробити висновок про те, що дисертаційна робота „Науково-методичне забезпечення змісту дошкільної освіти в Україні (друга половина ХХ – початок ХХІ століття)” і автореферат Н.О. Фроленкової оформлені відповідно до пп. 9-15 „Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника”, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 № 567, а отже є підстави для присудження Надії Олександрівні Фроленковій наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

Офіційний опонент,

доктор педагогічних наук, професор кафедри

соціальної педагогіки та соціальної роботи

Уманського державного педагогічного

університету імені Павла Тичини

Т.Д. Кочубей

Ректор університету

О.І. Безлюдний

12.02.2016 р.

